

UZBUNJIVAČI U SRBIJI

Vuk Z. Cvijić

BCBP

April 2021.

UZBUNJIVAČI U SRBIJI

April 2021.

Izdavač

Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP)
www.bezbednost.org

Autor

Vuk Z. Cvijić, novinar NIN-a

Dizajn i prelom

Srđan Ilić

Ovaj rad je deo zajedničkih napora Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost (CRTA), Nacionalne koalicije za decentralizaciju (NKD), Beogradskog centra za bezbednosnu politiku (BCBP) i Partnera za demokratske promene da podstaknu veće učestvovanje građana u odlučivanju kroz projekat „Građani imaju moć” koji podržava Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID). Stavovi izraženi u ovom radu isključivo su stavovi autora i ne odražavaju stavove USAID-a.

Uzbunjivači u Srbiji

Uzbunjivači u Srbiji prolaze težak put, jer su **često**, umesto da dobiju podršku državnih institucija, izloženi progonu baš onih koji su formalno zaduženi za njihovu zaštitu. Veoma su retki primeri da se sudski postupci okončaju po prijavi uzbunjivača, a i u tim slučajevima prijavljeni funkcioneri nisu imali ozbiljne posledice. U slučajevima u kojima su se otkrića uzbunjivača odnosila na više predstavnike vlasti, nema primera da je neko osuđen. Takođe nema primera da nije bilo otpora prema uzbunjivačima, bez obzira da li iznose informacije o korupciji lokalnih inspektora zbog parking kazni ili ministara zbog trgovine oružjem. Trpeli su mobing, profesionalnu degradaciju i na kraju se, u najvećem broju slučajeva, suočavali sa otkazom. U tekstu su navedeni samo neki od brojnih primera uzbunjivanja koji daju sliku odnosa prema uzbunjivačima u Srbiji.

Slučaj „Krušik“

Što su se otkrića odnosila na više predstavnike vlasti uzbunjivači koji su to iznosili bili su izloženi većim progonima, čak i nezakonitim hapšenjima. U takvim situacijama nisu čak dobijali ni formalan status uzbunjivača. To se nije desilo čak i kada su, u najdrastičnijim primeru u slučaju radnika državne fabrike oružja „Krušik“ Aleksandra Obradovića, to videle i na to upozorile relevantne međunarodne organizacije pa čak i Evropska komisija. U izveštaju Evropske komisije iz oktobra 2020. navodi se: „U slučajevima visoke korupcije potrebno je osigurati zaštitu uzbunjivača i ojačati poverenje u institucije. Izveštaje uzbunjivača treba istražiti u skladu sa zakonom, na primer u slučaju Krušik“. Nedavno je, 25. marta 2021. i Evropski parlament usvojio preporuku da se razreše najveće afere u Srbiji, između ostalih i aferu „Krušik“ koju je otvorio upravo uzbunjivač Obradović. Oba ova zaključka institucija Evropske unije govore o upečatljivom problemu u Srbiji - a to je da istražni organi, pre svega tužilaštvo i policija, skoro nikako ne postupaju po otkrićima uzbunjivača naročito kada je u pitanju visoka korupcija. Primer Aleksandra Obradovića otkriva da tužilaštva i policija ne samo da ne ispituju državnu korupciju, već se koriste kao mehanizmi progona uzbunjivača. U ovom slučaju postoji jaka sumnja da se čak i sudovi zloupotrebljavaju na štetu uzbunjivača.

Afera „Krušik“ je otvorena krajem 2018. godine, ali zamah dobija kada bugarski sajt „Arms voč“ krajem leta 2019. objavljuje da je firma GIM za koju je posredovao sada pokojni Branko Stefanović, otac sadašnjeg ministra odbrane, a tada unutrašnjih poslova Nebojše Stefanovića, potpisala **četiri** ugovora sa kupcem iz Saudijske Arabije o isporuci 517.000 mina iz „Krušika“. Uzbunjivač Obradović ubrzo biva tajno uhapšen. On je za nedeljnik NIN kasnije opisao **šta** se dešavalo tog dana u „Krušiku“, fabrici u Valjevu u kojoj je radio.

„Tog 18. septembra došli su u **četiri** vozila, pred kraj radnog vremena, u 14.40 i ušli su u kancelariju. Bilo je desetak pripadnika Bezbednosno-informativne agencije (BIA). Bili su u odelima, ali su svi bili naoružani. Tada nisam bio iznenađen, znao sam zašto su došli. Bili su agresivni. Odmah su povišenim tonom pitali: `Za koga radiš?`, `Koliko te plaćaju?`

i `Koji političari su te vrbovali?` Sve sam radio zbog Krušika i nikakav novac nisam uzeo niti sam bilo kada radio za neke političare. Posle 20 minuta došli su i policijski inspektori za visokotehnoški kriminal. Oni su bili ljubazni. Otišli smo do stana, tamo su uzeli moje računare. Ništa nisam krio. Sproveli su me u glavnu stanicu u Beogradu. Tu su mi govorili kako je bolje da sve ispričam, makar i nezvanično. Shvatio sam iz njihovih pitanja da su pratili moje kretanje i gde sam sve išao. Znam da sam zapisnik na saslušanju potpisivao u više primeraka nego **što** je to obično. Ne znam kome je sve to išlo”, navodi Obradović.

Po isteku 48 sati policijskog zadržavanja i saslušanja u tužilaštvu, sudija za prethodni postupak Okružnog suda u Beogradu Miloš Labudović odredio mu je kućni pritvor, ali se na tu odluku **žalio** nadležni zamenik tužioca za visokotehnoški kriminal Aleksandar Momčilović. Vanraspravno veće 27. septembra 2020. preinačuje odluku o kućnom pritvoru.

„Došli su 30. septembra. Mislio sam da su tu zbog dokumenata, da moj otac daje saglasnost da budem u pritvoru u kući koja se vodi na njegovo ime. Međutim, oni su me obavestili da mi je kućni pritvor zamenjen zatvorskim i odmah su me sproveli do beogradskog Okružnog zatvora”, pričao je za NIN Obradović. Upravo je NIN prvi 10. oktobra 2020. objavio da je tajno uhapšen Aleksandar Obradović, uzbunjivač iz „Krušika” koji je profesionalnim istraživačkim portalima, BIRN-u i KRIK-u, dostavio komercijalne ugovore fabrike „Krušik” koji otkrivaju visoku korupciju. Građani su se samoinicijativno okupili da protestuju ispred beogradskog Okružnog zatvora gde je Obradović bio pritvoren. Vlast preko većine medija koje drži pod kontrolom, svih televizija sa nacionalnom frekvencijom i skoro svih dnevnih novina, pokreće odmah koordinisanu kampanju protiv Obradovića. Inače, Obradović je pre nego **što** je medijima dostavio dokumenta pisao u ime sindikata “Krušika” i zvaničnicima, između ostalog 2014. tadašnjem premijeru, a sadašnjem predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću.

“Nisam imao pravo na pozive i nisam znao **šta** se dešava. U zatvoru postoje samo TV kanali sa nacionalnom frekvencijom i Studio B. U nedelju 13. oktobra uveče sam saznao da na Pinku prozivaju moju majku i to me je mnogo iznerviralo i pogodilo. Ništa drugo nisam znao, ali su u ponedeljak 14. oktobra došle u redovnu mesečnu posetu majka, sestra i supruga. One su mi ispričale da se građani okupljaju ispred zatvora. Tada sam shvatio da nisam ostavljen sam, samo sa svojom porodicom. Neizmerno im hvala, kao i medijima koji su objavili šta mi se dešava”, pričao je Obradović za NIN.

Sudovi, i to Viši i Apelacioni Beogradski, koji više od dve nedelje nisu odlučivali o žalbi Obradovićeve odbrane na određivanje pritvora, tog 14. oktobra odlučili su da mu ukinu pritvor. To su sudovi uradili nakon što su svi profesionalni mediji preneli vest o tajnom hapšenju Obradovića i, što je, čini se još važnije, nakon spontanih protesta građana. Advokat Vladimir Gajić, koji brani Obradovića, tada je zaključio da su sudovi postupali po željama vlasti prilikom naknadnog određivanja pritvora i nakon što su posle više od dve nedelje ćutanja u istom danu ukinuli pritvor. Takve sumnje su izrazili i drugi pravni stručnjaci.

Obradović je od tog 18. septembra 2019, pod istragom Odeljenja za visokotehnoški kriminal Višeg tužilaštva u Beogradu zbog navodnog odavanja poslovne tajne. Zbog toga je suspendovan u Krušiku i prima četvrtinu plate. Protiv njega do danas nije podignuta optužnica, niti je tužilaštvo odustalo od gonjenja. Inače od oktobra 2020.

godine, kada su saslušani svedoci u istražnom postupku, znači više od šest meseci, tužilaštvo zvanično nije preduzelo ni jednu istražnu radnju.

Suština koruptivnih poslova koje je otkrio Obradović jeste da su privatne firme, čiji su vlasnici ili posrednici povezani sa vlastima, dobijale u Krušiku "damping cene". Nisu čak ni unapred plaćali, što je pravilo u trgovini oružjem, već su dugovali ovoj fabrici. U nekim slučajevima je otkriveno da su privatni trgovci plaćali mine manje nego što je Krušik koštala proizvodnja. Uglavnom su plaćali za oko 20 odsto manje nego što je iste vrste mina plaćao državni „Jugoimport“ koji je decenijama ranije bio glavni izvoznik srpskog oružja. Povlašćeni privatni trgovci su iste te krušikove mine, kako je otkriveno u nekoliko slučajeva, prodavali krajnjim kupcima za nekoliko puta veću cenu preko povezanih firmi u poreskim rajevima. Takođe je otkriveno da je dramatično uvećana porodična imovina direktora „Krušika“ Mladena Petkovića, koji je na tu funkciju došao sa mesta službenika opštine Zemun ispred SNS-a. Zbog takvog isisavanja novca iz državne industrije profit povlašćenih privatnih trgovaca oružjem uvećavao se u nekim slučajevima i za više od tri hiljade puta, dok su u dugove ulazili državni Krušik, ali i Jugoimport. Komercijalni ugovori koje je izneo Obradović otkrili su da su privatna preduzeća Slobodana Tešića, inače finansijera vladajuće Srpske napredne strane, imala najviše spornih poslova sa „Krušikom“, a zatim i spomenuto preduzeće GIM za koje je posredovao sada pokojni otac današnjeg ministra odbrane. Da je Tešić povezan sa najmoćnijim predstavnikom vlasti, predsednikom Vučićem, otkrila je fotografija sa sastanka srpske i libijske delegacije marta 2013. u Ministarstvu odbrane Srbije. Na fotografiji se vidi da je u srpskoj delegaciji, koju je vodio tadašnji ministar odbrane Aleksandar Vučić, i Tešić koji je te godine posle velikih napora zvanične Srbije skinut sa crne liste Ujedinjenih nacija na kojoj je bio 10 godina zbog ilegalne trgovine oružjem. Tešić je za sadašnju vlast vezan i preko ćerke Danijele koja je bila kandidat SNS-a na izborima za Skupštinu Srbije 2012. Kasnije je radila u Ministarstvu spoljnih poslova koje je njenom ocu 2013. dalo diplomatski pasoš Srbije.

Predstavnici vlasti su u početku odbacivali sve sumnje i vodili brutalnu kampanju protiv uzbunjivača Obradovića i njegove porodice u kojoj je učestvovao i predsednik Vučić. Nisu odgovarali na brojne dopise profesionalnih medija. U retkim prilikama na konferencijama za novinare, na primer predsednik Vučić je na pitanja o Krušiku odgovarao: "Pa šta" i sa navodnim čuđenjem se pitao: "Šta je to GIM?". U poslednjih skoro godinu dana predstavnici vlasti uopšte ne spominju ovu aferu i pored upozorenja iz Evropske unije.

Suočeni sa brojnim izveštajima profesionalnih medija Tužilaštvo za organizovani kriminal je krajem 2019. pokrenulo takozvanu predistragu. Dalo je nalog Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP), i tajnim službama BIA i Vojnobezbednosnoj agenciji (VBA) da ispituju poslovanje „Krušika“ sa privatnim trgovcima. Međutim do danas se ništa nije desilo niti je pokrenut i jedan postupak. Zanimljivo je da su sve tri institucije vezane za „Krušik“, pa se postavlja pitanje kako će ispitivati navode uzbunjivača Obradovića. MUP je prvo bio vezan preko GIM-a za koji je posredovao Branko Stefanović, otac Nebojše Stefanovića koji je ministarstvom unutrašnjih poslova rukovodio do kraja oktobra 2020, kada je postao ministar odbrane. On je zamenio ministarstva sa Aleksandrom Vulinom koji sada vodi MUP. Dok je Vulin bio ministar odbrane, to ministarstvo je dobijalo nedeljne izveštaje poslovanja državnih fabrika oružja, između ostalog i „Krušika“. Inače, oba ministarstva davala su i daju saglasnost za izvozne dozvole za oružje. Tako je novi ministar policije Vulin povezan sa „Krušikom“.

BIA, kojom rukovodi nekadašnji visoki funkcioner SNS-a i nekadašnji ministar odbrane Bratislav Gašić dobila je dve manje donacije od „Krušika“. Šef VBA Đuro Jovanić, koji je pod Ministarstvom odbrane, čak je i istovremeno dok je rukovodio tajnom vojnom službom bio i predsednik Upravnog odbora Srpske banke koja je odobravalala kredite „Krušiku“.

Privatni trgovci nisu prekidali posao i pored toga što su uzbunjivač Obradović i profesionalni mediji izneli brojne podatke i otkrića, a tužilaštvo pokrenulo predistragu. NIN je otkrio da je od 4. do 13. januara 2020. GIM za Ministarstvo odbrane iz Saudijske Arabije preuzeo poslednju, četvrtu turu po osnovu ugovora vrednog 24,8 miliona dolara za mine iz „Krušika“. „Vektura trans“ Slobodana Tešića je u julu 2020. imala isporuku za Jermeniju, dok su trajali sukobi sa Azerbejdžanom. Ovaj posao ne samo da nije zaustavljen zbog dokaza koje je izneo uzbunjivač Obradović već je privatni interes bio važniji od državnog jer je zbog tog izvoza izbio diplomatski skandal između Srbije i Azerbejdžana. Ovaj posao dodatno je sumnjiv jer je „Krušiku“ pre toga država Srbija zabranila da direktno izvozi u Jermeniju, a Tešiću je dozvoljen izvoz koji je ostvario preko poreskog raja, Maršalskih ostrva.

Da vlast nema nameru da vodi ozbiljnu istragu po nalazima uzbunjivača Obradovića pokazuje i imenovanje Anđelke Atanasković, nekadašnje direktorke Prve petoletke, za novu ministarku privrede. Prva petoletka iz Trstenika za vreme njenog direktorovanja, o čemu je NIN detaljno pisao, imala je sumnjive poslove sa GIM-om i Tešićevim preduzećima između ostalog i prilikom izvoza oružja u Jermeniju.

Procesi uzbunjivanja u MUP-u

Sam MUP koji treba da bude alatka tužilaštva u istragama po prijavama uzbunjivača reagovao je brutalno i nezakonito protiv uzbunjivača u sopstevim redovima. Sajt „Pištaljka“, koji se bavi problemima uzbunjivača objavio je januara 2016. dokumenta o premeštajima u policiji i zaključio da “MUP Srbije koristi odluku Vlade Srbije o smanjenju broja zaposlenih u javnom sektoru za obračun sa uzbunjivačima u policiji koji su ukazivali na korupciju i kršenje zakona u MUP-u i premešta ih na radna mesta koja će uskoro biti ukinuta”. Ima više primera kako se MUP obračunavao sa uzbunjivačima iz sopstvenih redova, a jedan od najdrastičnijih je slučaj policajca Milana Dumanovića i Mladena Trbovića.

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić bio je na godišnjici zločina u Srebrenici, u Potočarima jula 2015. Šira javnost pamti to po snimcima, kada je krenulo gađanje Vučića. Međutim, osim regularnog njegovog obezbeđenja, tamo su poslani i pripadnici Odeljenja za posebne akcije (OPA) Službe za specijalne istražne metode, tada pri Upravi kriminalističke policije (UKP). Godinu dana kasnije šalju ih i u Banjaluku na političke mitinge stranke Milorada Dodika i njegove opozicije, a pripadnici OPA Dumanović i Trbović podnose prijavu tvrdeći da su nezakonito poslani na oba mesta. Dumanović je povodom toga rekao za NIN da se nikada ranije nije desilo da pripadnici OPA budu poslani van Srbije, kao i da su išli bez službenih legitimacija i oružja. „Nismo znali što su nas poslali u Potočare. Rekli su da se predstavimo kao novinari i da snimamo”,

rekao je Dumanović. Oni su se prvo žalili starešinama, i podneli su prijavu Službi unutrašnje kontrole MUP-a na koju nisu dobili nikakav odgovor. Posle toga su degradirani tako što su poslani u druge jedinice MUP-a. Podneli su krivičnu prijavu, koja je brzopotezno odbijena. Nezakonito su uhapšeni 31. decembra 2016, kako je utvrdila Kancelarija Zaštitnika građana, nakon što su pre toga za TV Aldžazira Balkan potvrdili da su podneli krivičnu prijavu zbog angažovanja u Potočarima i Banjaluci. Tek su naknadno okrivljeni za odavanje službene tajne.

„Došli su po nas u naše porodične stanove to posle podne pre Nove Godine 2016. Trbović je video da se iza vozila u kojem su njega sprovodili nalazi još jedno kojim je upravljala Dijana Hrkalovićeva (tada visoki kadar SNS-a u MUP-u)“, opisivao je Dumanović za NIN. On je ispričao i da ga je Hrkalović, koja nije mogla da ima nikakva operativna zaduženja u policiji, istog dana, kada je najavio nadređenima da će podneti krivičnu prijavu, zvala da dođe kod nje. On je to odbio jer mu nije bila nadređena.

Kako je utvrdio tadašnji zamenik zaštitnika građana Miloš Janković, policajci Dumanović i Trbović su uhapšeni nezakonito, jer nije dato obrazloženje zašto su privedeni osim što su naknadno iz MUP-a tvrdili da su imali usmeni nalog tužioca, što nije zakonski razlog za hapšenje. Problem je bio, kako je utvrdio Janković, i što njihovi advokati nisu mogli da ulože prigovor na pritvor, jer je sudija otišao na doček Nove Godine. U pritvoru su proveli 38 dana. Oni su odmah dobili otkaz iako postupak protiv njih nije okončan, a Miloš Janković je ubrzo napusti Kancelariju Zaštitnika građana. Policajci su se žalili Upravnom sudu, koji je utvrdio da su nezakonito otpušteni. Dumanović je vraćen na posao, pa je ponovo otpušten, a Trbović je pod suspenzijom.

Sudsko veće Višeg suda u Beogradu je postupak protiv Dumanovića i Trbovića zatvorilo za javnost, ali ni to nije bilo dovoljno, pa tadašnji ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović svedoke iz MUP-a nije oslobodio čuvanja državne tajne. Tako je i za sud na zatvorenom suđenju ostalo nepoznato šta se dešavalo u policiji povodom slučaja Potočari i Banjaluka. Dumanović je rekao nedavno za NIN da je kroz postupak promenjeno čak šest zamenika tužilaca i dvoje sudija, a da je za četiri godine saslušano samo pet svedoka tužilaštva i nijedan odbrane. „Mladen i ja smo doživeli ono što smo i očekivali, a sve patnje i suze naših najbližih, porodice i prijatelja su nas samo ojačale da dokažemo ko smo i šta smo. U ovakvim suđenjima optuženi dokazuju svoju nevinost umesto da bude po zakonu, da tužilaštvo dokaže krivicu. Nakon svega imamo pet svedoka i među njima i one protiv kojih smo mi podneli krivičnu prijavu 2016. Oni su, iako je suđenje tajno, odbili da svedoče o bilo čemu“, izjavio je Dumanović.

Na zatvorenom suđenju, koje još traje, desio se sporni trenutak 22. decembra 2020. Viši sud u Beogradu je saopštio zvanično, pre tog dana kada je zakazano suđenje, da će se održati završne reči, a odbrana policajaca navodi da je to urađeno pre nego što je sudija doneo takvu odluku. Problem za odbranu je što je nakon najave završnih reči za 22. decembar 2020, sudija Višeg suda Zoran Božović tek odlučio da odbije njihov predlog da se saslušaju svedoci Dijana Hrkalović i sadašnji direktor policije Vladimir Rebić. Zbog toga je odbrana tražila izuzeće sudije Božovića i predsednika suda Aleksandra Stepanovića. Advokat Vladimir Gajić koji zastupa Dumanovića, kao i uzbunjivača Aleksandra Obradovića, rekao je da tužioci u oba slučaja imaju nerešivu enigm. „Mi kažemo, ako je laž što govore onda to nije odavanje tajne, a ako je istina, onda nema krivičnog dela. Iz ove zagonetke odbrane oni koji hoće da ih osude ne mogu da izađu“, kaže Gajić.

Za odnos prema uzbunjivačima u MUP-u upečatljiv je i slučaj policijskog inspektora u Nišu Nebojše Blagotića koji je prevremeno penzionisan, nakon što je vodeći službene operativne akcije došao do ljudi bliskih predsedniku Vučiću. Ovaj inspektor, inače diplomirani pravnik sa položenim pravosudnim ispitom, koji je 27 godina radio na suzbijanju privrednog kriminala, skoro šest godina bezuspešno pokušava da se vrati na posao. Blagotić je kao iskusni inspektor imenovan za nosioca operativne akcije koja je posle više meseci realizovana septembra 2015. U većem broju gradova uhapšeno je ukupno 17 osoba zbog sumnji da su preko lažnih ugovora osiguravajućih kuća i servisa tehničkih pregleda vozila nezakonito sticali novac. Među uhapšenima je bio i J. M, direktor AS osiguranja iz Beograda. Za njega Blagotić kaže: „Naknadno sam posle svega nezvanično saznao da je taj uhapšeni staro kumstvo porodice Vučić. Hapšenje ove grupe je obavljeno uz saglasnost Višeg tužilaštva u Nišu”, kaže Blagotić i navodi da je jedan od dokaza bio i zapisnik NBS u kome se konstatuje da je iz osiguravajućeg društva kome je direktor bio J.M. izvučeno oko 650 miliona dinara. Ovo hapšenje nije bio kraj akcije. Istraga je vodila do još nekih osoba, među kojima je još jedna bliska predsedniku Srbije. U pitanju je, kako je inspektor Blagotić rekao, formalni vlasnik režimskog tabloida Informer Dragan J. Vučićević za koga je predsednik Vučić javno govorio da mu je prijatelj.

On je za NIN rekao da je odmah od Policijske uprave Beograda tražio da uruči pozive za saslušanje vlasnicima i zaposlenima u knjigovodstvu tri preduzeća iz Beograda, među kojima je Vučićević.

„Pozvani su kao građani da daju obaveštenja. Trebalo je da razgovori budu vođeni radi prikupljanja obaveštenja o počinjenom težem obliku krivičnog dela zloupotreba položaja odgovornog lica, za šta preti kazna do 10 godina zatvora. Depeša je poslata 2. oktobra i bilo je predviđeno da se saslušaju 6. oktobra 2015. u Beogradu. Međutim, 3. oktobra 2015. iz Uprave kriminalističke policije MUP-a su zvali da pitaju zbog čega ih saslušavamo (UKP tada nije imao načelnika, a sekretarka je bila Dijana Hrkalović, koja je po tvrdnjama policajaca vodila ovu upravu). Odgovorili smo da je to po zahtevu tužilaštva u Nišu, pa su tražili da im pošaljemo taj zahtev. To smo učinili. Nakon toga su nam odgovorili da se odlaže naš put za Beograd, kao i saslušanja, do daljeg. Nisu nam dali objašnjenje iako su znali da je to tražilo tužilaštvo i da je rok 15 dana. O tome sam kasnije obavestio postupajućeg zamenika tužioca i on je bio prinuđen da protekom roka od 30 dana za pritvor, pusti okrivljene. Tako je omogućeno da se oni dogovaraju sa onima koji su na slobodi i da uništavaju dokaze”, kazao je Blagotić. Baš na dan 6. oktobra, kada su planirana otkazana saslušanja, između ostalog i Vučićevog prijatelja iz tabloida, iz Beograda u Niš stiže poziv tadašnjeg direktora policije Milorada Veljovića, sadašnjeg savetnika predsednika Srbije, da se sačini službeni izveštaj o postupanju. Direktor policije Veljović samo dan nakon što je dobio Blagotićev izveštaj, 7. oktobra, potpisuje rešenje o prevremenom penzionisanju, bez obrazloženja. U rešenju se samo navodi da se postupa po članu 139. Zakona o policiji za koji je Ustavni sud ranije dao tumačenje: „Ovakvo pravo na penziju je propisano kao mogućnost, a ne kao obaveza.” Zanimljivo je i da je Blagotić te 2015, kao i prethodne dve godine, dobijao izuzetno visoku ocenu za svoj rad - ističe se, te da je neposredno pre odluke o prevremenom penzionisanju nagrađen sa 20 odsto povećanja plate zbog zalaganja.

Slikovit je, u slučaju uzbunjivača u policiji, i slučaj Duška Kovačevića, nekadašnjeg sekretara džudo kluba „Bezbednost” čiji je osnivač MUP, a koji je smešten u prostorijama novosadske policije. On je podneo prijavu zbog torture protiv tadašnjeg načelnika

kriminalističke policije Novog Sada Slobodana Drmanca. Krajem septembra 2017. Kovačević je pregledao snimak sa kamera u džudo sali na kome je video policijsku torturu, koju je prijavio. Advokati „Pištaljke“ zastupaju uzbunjivača Kovačevića više od dve godine zbog odmazde koju uzbunjivač i njegova porodica trpe. Prema izveštaju ovog sajta njihovi advokati imali su uvid u izveštaj unutrašnje kontrole MUP-a. Ispostavilo se da ona godinama ignoriše sve dokaze protiv Drmanca. Inače policajac Drmanac je opet osumnjičen za torturu, kada je policija regovala brutalno na julskim protestima u Srbiji 2020. Postoji video snimak premlaćivanja autističnog mladića na protestu u Novom Sadu, a kao počinitelj je u medijima prepoznat Drmanac.

Uzbunjivanje u javnim preduzećima i državnoj upravi

Uzbunjivači u Srbiji su proteklih decenija ukazivali na nezakonitosti u radu lekara, opštinskih uprava, na organizovane krađe prilokm naplate putarina.

Jedan od prvih, javnosti poznatih uzbunjivača u Srbiji bio je Goran Milošević - radnik zaposlen u javnom preduzeću Putevi Srbije. On je 2005, kada je to preduzeće vodio Dragan Jocić, ukazao na milionsku štetu koja se pravi u Putevima Srbije. Milošević je zapravo otkrio takozvanu "drumsku mafiju" - aferu o krađi na naplatnoj rampi, izdavanjem lažnih kartica. Kasnije je na suđenju sud utvrdio da je na taj način država oštećena za 6,5 miliona dinara, zbog čega je 41 osoba pravosnažno osuđena na ukupno 116 godina zatvora. Ovo je jedan od retkih slučajeva u kojima je otkriće uzbunjivača dobilo sudski epilog. S druge strane, sam Milošević je uprkos tome prošao isto kao i svi oni koji su se usudili da javno progovore o korupciji i krađi.

Milošević je šest godina radio u JP Putevi Srbije kao inkasant na naplatnoj rampi. Nakon što je otkrio krađu koja je dokazana i na sudu, on je dva puta dobio otkaz. Prvi put kada je javno progovorio o krađi i drugi put 2014. i to zato što se na društvenoj mreži tviiter obratio predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću sa pitanjem koje se odnosilo na lopovluk u Putevima Srbije. Nakon toga je pokrenuo i sudski spor kako bi se vratio na posao. Taj postupak je završen 2020. u korist JP Putevi Srbije. Sud je naložio da Milošević čak plati troškove suđenja. Sve to se desilo iako je upravo njegov snimak kamiona koji prolaze rampu i lažne kartice koje su im izdate, korišćen na sudu kao dokazni materijal. Takođe, iako je ovaj slučaj dobio sudski epilog, ostaje činjenica da niko od najvišeg rukovodećeg kadra Puteva Srbije nije osuđen.

Godinu dana nakon izlaska Miloševića u javnost sa dokazima o "drumskoj mafiji", još jedan slučaj uzbunjivanja potresao je Srbiju. Iako ne baš uobičajeno, o korupciji je tada progovorio jedan rukovodilac, direktor. Naime, 17. septembra 2006, tada direktor Hitne pomoći, Borko Josifovski je na konferenciji za novinare izneo sumnje da zaposleni u Hitnoj pomoći imaju dogovore sa pogrebnim preduzećima. On je upozoravao da se pacijentima prvog reda hitnosti ne pruža adekvatna lekarska pomoć, te da su neki pacijenti preminuli, jer je neko iz Hitne pomoći sklopio dogovor sa privatnim pogrebnicima i od njih uzeo novac. Umesto da nadležni ispituju njegove tvrdnje, Josifovski, inače doktor nauka i stručnjak iz oblasti urgentne medicine, je smenjen.

On je pre konferencije za štampu, na kojoj je izneo svoja saznanja, prekinuo saradnju sa privatnim pogrebnicima, i dva puta se obraćao Ministarstvu zdravlja zbog svojih sumnji. Reakcija nije bilo.

“Kada se prvi put pojavio čovek koji se žalio da su pogrebnici stigli pre Hitne pomoći meni je bilo jasno da se tu gubi dragoceno vreme. Ja sam zatražio da mi se da izveštaj o postupanju kod poziva prvog reda hitnosti. Ispostavilo se da mnogi uopšte ne započinju reanimaciju, a da redovno prosleđuju, odnosno upućuju rodbinu preminulih na usluge privatnih pogrebnika”, objašnjavao je kasnije Josifovski.

Umesto istrage, usledila je smena Josifovskog i to uz obrazloženje da je uznemirio javnost i naneo štetu Hitnoj pomoći. Tužilaštvo se proglasilo nenadležnim, a tek nakon toga komisija Ministarstva zdravlja utvrdila je da su lekari napravili propuste, da je bilo stručnih grešaka, da je trebalo raditi reanimacije pacijenata. I ovaj izveštaj nije objavilo Ministarstvo zdravlja već sam Josifovski koji je došao do njega. Epilog svega je da su lekari kažnjeni tako što im je samo smenjena plata zbog neažurnih izveštaja sa terena. Josifovskom su u međuvremenu počele da stižu i pretnje, ali nikada nije utvrđeno ko stoji iza njih. Nakon smene, Josifovski je i otpušten iz Hitne pomoći. Ali tu za njega nije bio kraj problema, jer on nije mogao da se zaposli više ni u jednoj državnoj zdravstvenoj ustanovi. Imajući u vidu da je reč o uvaženom stručnjaku, Josifovski je svoj rad nastavio na kraju u inostranstvu.

Goran Milošević i Borko Josifovski su među prvim uzbunjivačim koji su postali poznati javnosti u Srbiji. Oni su to bili iako u tom trenutku nije postojao Zakon o zaštiti uzbunjivača u Srbiji. Njihova uloga i status su bili jasni. Uprkos činjenici da je odluka da javno progovore o korupciji i nezakonitostima trajno obeležila njihove živote i pretvorila ih u stalnu borbu protiv nepravde, to nije sprečilo sve one uzbunjivače koji su se posle njih javljali da odustanu. Uprkos svemu onome što su znali da ih čeka.

Primer matrice po kojoj nadležni reaguju, a uzbunjivači stradaju je i slučaj Petra Ilića iz Zrenjanina koji je radio kao načelnik Odeljenja za tehničke poslove u gradskoj upravi. Radio je do 2012, kada je prijavio da iz budžeta fali dva miliona dinara. Kako je pisao BBS na srpskom, umesto unapređenja dobio je premeštaj na niže radno mesto. Da apsurd bude veći, na njegovo mesto je došao čovek kojeg je prijavio za korupciju.

„Da ih nisam prijavio danas bih možda bio gradonačelnik Zrenjanina”, rekao je Ilić i dodao: „Penziju sam dočekao u kotlarnici, u kojoj sam radio na kompjuteru bez interneta”.

Na sličan način prošla je i matičarka Divna Sakradžija iz Žitišta. Iz kancelarije je premeštena u arhivu u kontejner od lima, a zatim u neuslovne prostorije u selu udaljenom više od šest kilometara od Žitišta. Svoju bitku za pravdu vodi i danas, a od momenta kada je prvi put ukazala na nezakonitosti u radu prošla je pravu golgotu. U opštini radi 30 godina, a od 2015. kao matičar. Godinama je ukazivala na različite nepravilnosti u vezi sa vođenjem matičnih knjiga, a zatim i u arhivi gde su je premestili po kazni. Umesto da nadležni provere njene navode, usledila je njena profesionalna degradacija, mobing i na kraju otkaz.

„Ukazivala sam na protivzakonitosti koje sam primetila u radu matičarske službe, i o tome sam konstantno obavestavala načelnika službe. Međutim, oni nisu baš preduzimali neke mere da se to otkloni i onda sam ja bila primorana, pošto su to poslovi od ogromnog javnog značaja, da sve to prijavim upravnom nadzoru”, ispričala je za „Pištaljku“ Skendžić razloge zbog kojih je reagovala.

lako je inspektor ustanovio da je u pravu i naložio da se propusti isprave, ona je prebačena na drugo radno mesto, u arhivu. I tu je međutim ustanovila da postoje nezakonitosti u radu koje je takođe prijavila. Ubrzo ukidaju njeno radno mesto. Ona ostaje neraspoređena i dobija otkaz u julu 2019. O svemu je obavestila policiju, tužilaštvo i inspekciju, a onda se obratila pravnom timu „Pištaljke“. Usledio je sudski spor. Jedan sud je doneo privremenu meru kojom se opštini nalaže da se Divna vrati na posao. To su uradili tek nakon više od četiri meseca. Raspoređena je u kancelariju u selu Tork oko šest kilometara od Žitišta. Postupak pred Upravnim sudom, od kojeg se traži da poništi rešenje o otkazu, još traje.

Baš negde u vreme kada je matičarka iz Žitišta počela da ukazuje na nezakonitosti i nepravilnosti u radu njene službe, u Srbiji je izrečena prva presuda po prijavi uzbunjivača, 22. maja 2017. i to zbog 28 slučajeva neplaćanja kazni za parkiranje. Marija Bereka, koja je prva osoba koja je u Srbiji dobila zvanično status uzbunjivača, optužila je bivšeg načelnika inspekcijske uprave Novog Sada Vladimira Balabana da nekima nije naplaćivao propisane kazne. On je osuđen 22. maja 2017. uslovno na kaznu zatvora od godinu i po dana sa rokom provere od četiri godine po sporazumu o priznanju krivice koji je sklopio sa tužilaštvom. Tom presudom je utvrđeno da je Balaban od 13. januara do 5. februara 2015. naložio obustavljanje vođenja upravnih i prekršajnih postupaka u 28 predmeta koje su komunalni inspektori formirali zbog nepropisno parkiranih vozila na javnim i zelenim površinama u Novom Sadu. Po prijavi prve uzbunjivačice Srbije sudi se još Iliji Rosiću i Mirku Gajiću. Postupak je ušao u šestu godinu.

Jedan od poslednjih primera uzbunjivanja koji je odjeknuo u srpskoj javnosti - onoj do koje dopiru profesionalni mediji je slučaj Milenka Jovanovića doskorašnjeg načelnika Odeljenja za kontrolu kvaliteta vazduha Agencije za zaštitu životne sredine. On je ukazao da je direktor Agencije izmenio kriterijume za ocenu kvaliteta vazduha koji su u nekoliko meseci promenjeni više puta i to bez konsultacija sa nadležnim odeljenjem. Umesto odgovora, protiv njega je pokrenut disciplinski postupak, ugašen mu je mejl i službeni telefon, nakon čega dobija i rešenje o otkazu.

„Otkaz sam dobio jer sam se suprotstavio odluci direktora da bez konsultacija sa stručnim delom Agencije, znači sa nama koji to radimo u odeljenju, promeni kriterijume koji na časovnom nivou prikazuju koncentracije polutanata. Ja sam svestan da radim za građane, za državu, a ne za direktora koji je samo na čelu institucije koja treba da radi isključivo po zakonu“, rekao je za TV N1 Jovanović, kada je dobio otkaz krajem decembra 2020, godinu dana pre penzije.

Iz Agenciji za zaštitu životne sredine nisu tada odgovarali novinarima na pitanje zašto su otpustili Jovanovića. Umesto odgovora objavili su na sajtu Agencije rešenje o otkazu Jovanoviću u kome se navode da je otpušten zbog toga što „nije obezbedio adekvatno održavanje većine mernih stanica, koje su zbog toga nedopustivo zapuštene“.

„To je notorna laž. Stanice su u perfektnom stanju, u najboljem, od 2011. godine kad su bile potpuno nove... To govore izveštaji, to govore rezultati koji se navode u našem izveštaju i sa čim se čak i direktor hvalio. Osećam se izuzetno poniženo, pre svega profesionalno, ali i ljudski, jer je u pitanju neistina iza koje je čak stavljen pečat i potpis države“, rekao je tada Jovanović za N1.

On je pokrenuo sudski spor protiv Agencije zbog neosnovanog otpuštanja. Međutim, kako je objavila „Pištaljka“ od sredine februara 2021. pa do maja nije dobio platu iako je odlukom Višeg suda privremeno vraćen na posao. On bi morao da radi i prima platu u Agenciji dok sud ne donese konačnu odluku. Apsurd je i činjenica da je u periodu, kada je Jovanović dobio otkaz, v.d. direktora Agencije Filip Radović nije ni imao mandat za odlučivanje jer mu nije zakonski produženo v.d. stanje.

Advokat Ivan Ninić bio je najmlađi uzbunjivač u Srbiji, jer je još kao šesnaestogodišnji učenik prijavio da dom u kome stanuje, učenicima nezakonito naplaćuje taksu za abonentsku knjižicu. On je o tome pričao sa BBS na srpskom. Prema njegovim rečima od te izmišljene takse, uprava je zaradila ukupno pet miliona dinara. Na osnovu Zakona o dostupnosti informacija od javnog značaja nisu mu ustupljeni traženi podaci, pa se obratio Povereniku za informacije od javnog značaja, tada Rodoljubu Šabiću. Podatke je dobio i oni su pokazali da se novac od knjižica trošio na poklone, alkohol i dodatak na platu.

„Danas kada sretnem te ljude na ulici, oni mi se smeju u lice. I dalje su na funkcijama, doduše nižim“, ispričao je Ninić za BBS. I kao svi drugi uzbunjivači imao je posledice jer kako je rekao oni koje je prijavio su kupili slobodu, a on je ostao bez stipendije Ministarstva prosvete. Danas kao advokat smatra da Zakon o zaštiti uzbunjivača ne pruža potrebnu zaštitu.

Zakon o zaštiti uzbunjivača objavljen je u „Službenom glasniku“ 26. novembra 2014, a njegova primena počela je 5. jun 2015. Cilj uzbunjivanja prema ovom zakonu je zaštita javnog interesa i opšteg dobra. Međutim, dosadašnja praksa pokazuje ne samo što nema zaštite javnog interesa i opšteg dobra, već da su oni koji pokušavaju da to rade kao formalni ili neformalni uzbunjivači izloženi progonu državnih institucija.

BCBP

bezbednost.org